

Wartość godziwa jako kategoria wyceny

Małgorzata Rówińska *

1. Wprowadzenie

Prawo bilansowe, regulując zasady prowadzenia rachunkowości przez jednostki gospodarcze, wpływa na jakość i użyteczność informacji płynących ze sprawozdań finansowych. Celem zaś sprawozdań finansowych jest dostarczanie rzetelnych oraz jasnych informacji o sytuacji finansowej i majątkowej jednostki. Informacje te powinny służyć szerokiemu kręgu odbiorców, podejmujących różnorodne decyzje gospodarcze. W tworzeniu informacji niezwykle ważną rolę odgrywa wycena, czyli określenie wartości składników majątku, kosztów, przychodów. Stąd też polskie, jak i międzynarodowe prawo bilansowe, skupiają się na problemie wiarygodności wyceny, wskazując, że w sprawozdaniu finansowym powinny być odzwierciedlone informacje o tych składnikach, w stosunku do których:

- istnieje prawdopodobieństwo osiągnięcia przez jednostkę przyszłych korzyści ekonomicznych związanych z tą pozycją oraz
- można wiarygodnie określić wartość (MSSF 2007 § 83, *Założenia Konceptyjne*).

Wycena bilansowa prowadzi do ustalenia wartości, w jakich składniki majątku będą wykazywane w sprawozdaniu finansowym, a tym samym wpływa na jakość zawartych w nim informacji. Zgodnie z obowiązującymi zasadami prawa bilansowego, informacje te powinny charakteryzować się następującymi cechami: zrozumiałością, przydatnością, istotnością, wiarygodnością oraz porównywalnością. Należy podkreślić, iż dla osiągnięcia i zachowania użyteczności decyzyjnej sprawozdań finansowych, niezwykle istotne jest staranne wyważenie wszystkich cech. (Walińska, 2008, s. 46–47). Wskazane cechy wynikają bezpośrednio z nadrzędnych zasad rachunkowości, w szczególności zaś z zasady jasnego i rzetelnego obrazu, zasady istotności, przewagi treści nad formą, ostrożnej wyceny, porównywalności, ciągłości.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie zakresu zastosowania w wycenie bilansowej modelu wartości godziwej na tle innych metod wyceny, wynikających

* Dr Małgorzata Rówińska, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adameckiego w Katowicach, Katedra Rachunkowości, adiunkt.

z unormowań prawa bilansowego. Ponadto zostanie przedstawiona sama kategoria wartości godziwej i wynikające z MSSF możliwości jej wyznaczenia. Kategoria wyceny, jaką jest wartość godziwa, zostanie poddana „weryfikacji” z punktu widzenia zgodności jej istoty z nadrzędnymi zasadami rachunkowości, a tym samym z punktu widzenia możliwości zachowania cech jakościowych sprawozdania finansowego. Artykuł w dużej mierze jest oparty na normach prawa, wynikających z ustawy o rachunkowości oraz MSSF.

2. Modele wyceny bilansowej

Prawo bilansowe wskazuje i definiuje różne zasady wyceny, które mogą być stosowane dla potrzeb sprawozdań finansowych. MSSF wskazują cztery zasady (MSSF 2007 § 100, Założenia koncepcyjne)¹:

- kosztu historycznego,
- aktualnej ceny nabycia,
- wartości możliwej do uzyskania (realizacji),
- wartości bieżącej.

Koszt historyczny to inaczej koszt początkowy, czyli cena nabycia lub koszt wytworzenia aktywów, które stały się podstawą jego pierwotnej wyceny. Koszt historyczny stanowi równowartość zapłaconej za aktywa kwoty pieniężnej lub oznacza wartość godziwą zapłaty niepieniężnej dokonanej w celu ich nabycia.

Cena nabycia może być określana mianem kosztu bieżącego. W przypadku aktywów kategoria ta oznacza wartość, jaką aktualnie należałoby zapłacić za taki sam lub podobny składnik majątku.

Wartość możliwa do realizacji to wartość wyrażona w cenie sprzedaży. Oznacza kwotę pieniężną możliwą do uzyskania w przypadku sprzedaży składnika aktywów w drodze normalnej zaplanowanej transakcji.

Wartość bieżąca z kolei jest określana także mianem zaktualizowanej wartości netto, czyli zdyskontowanej bieżącej wartości przyszłych przepływów pieniężnych netto, które dany składnik aktywów – według przewidywań – wypracuje w toku działalności gospodarczej (Walińska, 2008, s. 53–54).

Na tle powyższych zasad ukształtowały się trzy modele wyceny składników majątku, a mianowicie (Jaruga, Frenzel, Ignatowski, Kabalski, 2006, s. 106–110):

- modele oparte na koszcie historycznym,
- modele oparte na wartości godziwej,
- modele mieszane.

W modelach opartych na koszcie historycznym podstawową kategorią wyceny jest cena nabycia lub koszt wytworzenia. Na podstawie tych kategorii wycenia się aktywa na dzień bilansowy, uwzględniając odpisy z tytułu trwałej utraty

¹ Podobne zasady wynikają także z unormowań polskiego prawa bilansowego.

wartości, odpisy umorzeniowe. Odmianą tego modelu wyceny jest model uwzględniający skorygowaną cenę nabycia.

Modele oparte na wartości godziwej przewidują aktualizację składnika majątku na każdy dzień bilansowy.

Istota modeli mieszanych wynika z zasady ostrożnej wyceny. Wycena bilansowa aktywów odbywa się według niższej z dwóch wartości: kosztu historycznego lub wartości godziwej. Wyceniane aktywa nie osiągną więc wartości przewyższającej ich wartość początkową.

Wiodącym modelem wyceny – zwłaszcza w międzynarodowym prawie bilansowym – jest model wykorzystujący wartość godziwą jako podstawową kategorię wyceny. Szeroki zakres zastosowania tego modelu oraz tendencje zmian unormowań MSSF powodują, że model ten zastępuje stopniowo model kosztu historycznego. Cena nabycia wynikająca z faktur, czy też koszt wytworzenia, ustępują coraz częściej kategorii: wartość godziwa. Kategoria ta ma szerokie zastosowanie w sprawozdawczości finansowej – niemal każda pozycja bilansowa powinna być lub może być wyceniana w wartości godziwej lub na jej podstawie. Wartość godziwa jest wskazywana w prawie bilansowym jako podstawowa kategoria wyceny przede wszystkim aktywów i zobowiązań finansowych. Obok instrumentów finansowych, model oparty na wartości godziwej lub wykorzystujący tę kategorię może być zastosowany do wyceny rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, inwestycji niefinansowych, zapasów. Dla niektórych składników bilansowych będzie to wartość godziwa skorygowana, np. uwzględniająca szacowane koszty, które mogą zostać poniesione w momencie sprzedaży danego składnika aktywów.

Z punktu widzenia sposobu odnoszenia skutków dokonanej aktualizacji na dzień wyceny, można wyodrębnić trzy odmiany modelu wartości godziwej:

- 1) model, w którym skutki wyceny są odnoszone wynikowo,
- 2) model, w którym skutki aktualizacji zostaną odzwierciedlone w bilansie – w kapitale z aktualizacji wyceny,
- 3) model, w którym skutki wyceny są odnoszone w sposób bilansowo-wynikowy.

W pierwszej z wymienionych odmian charakteryzowanego modelu wszelkie korekty wartości są traktowane jako element kształtujący wynik finansowy danego okresu, powodując powstanie kosztu lub przychodu. W zależności od rodzaju składnika majątku, którego aktualizacja dotyczy, będą to koszty/przychody należące do pozostałej działalności operacyjnej lub działalności finansowej.

Druga odmiana modelu wartości godziwej traktuje korekty wartości godziwej jako element kształtujący kapitał z aktualizacji wyceny. Skutki wyceny nie wpływają więc na poziom wyniku finansowego. „Zatrzymanie” bieżących korekt wartości w bilansie będzie zasadne w szczególności w odniesieniu do długoterminowych składników majątku. Kapitał z aktualizacji wyceny pozostaje elementem bilansowym tak długo, jak długo w ewidencji pozostaje składnik majątku, dla którego został utworzony. Bilansowe odnoszenie skutków wyceny prowadzi do ujęcia w bilansie kapitału z aktualizacji wyceny jako wartość dodatnia (w przypadku zwiększających korekt wartości) lub wartość ujemna (jeżeli korekty wartości miały charakter zmniejszeń).

W przypadku trzeciej z wymienionych odmian modelu wartości godziwej, skutki wyceny są odnoszone bilansowo-wynikowo. Oznacza to, że część zmian wartości, a mianowicie zmiany wartości składnika aktywów ponad poziom ich ceny nabycia, będą odnoszone w sposób bilansowy, w kapitał z aktualizacji wyceny, powodując jego utworzenie, zwiększenie lub zmniejszenie. Natomiast zmiany wartości poniżej ceny nabycia odnoszone będą wynikowo jako koszty czy też przychody. Przy wykorzystaniu tej odmiany modelu wartości godziwej kapitał z aktualizacji wyceny może wykazywać wyłącznie wartość dodatnią. Rozwiązanie kapitału następuje na moment wysięgowania z ewidencji składnika aktywów, w stosunku do którego kapitał został utworzony.

3. Zakres stosowania modelu wartości godziwej

Grupą bilansową, której wycena jest dokonywana na podstawie wartości godziwej są przede wszystkim inwestycje, a w szczególności inwestycje finansowe (aktywa finansowe). Zarówno polskie, jak i międzynarodowe prawo bilansowe, wskazują ten model jako podstawowy dla wyceny aktywów finansowych. Co prawda, ustawa o rachunkowości daje możliwość wyboru między modelem wartości godziwej a modelem kosztu historycznego (tak jest w przypadku długoterminowych aktywów finansowych) (art. 28 ust. 1 pkt 3, ustawy o rachunkowości), bądź modelem mieszanym (w przypadku krótkoterminowych aktywów finansowych) (art. 28 ust. 1 pkt 5, ustawy o rachunkowości), jednakże już rozporządzenie (2001) w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (dalej zwane rozporządzeniem) wskazuje wyłącznie na model wartości godziwej. Biorąc pod uwagę zakres podmiotowy rozporządzenia można przyjąć, że wycena bilansowa aktywów finansowych na podstawie kosztu historycznego, czy też niższej z dwóch wartości: ceny nabycia lub wartości godziwej, stanowi niejako uproszczone podejście do wyceny omawianej grupy aktywów.

W odniesieniu do aktywów finansowych model wartości godziwej jest wykorzystywany z uwzględnieniem różnych jego odmian, w zależności od sposobu odnoszenia skutków wyceny. Z tego powodu – zwłaszcza w polskim prawie bilansowym – istotny jest podział aktywów finansowych na długo- i krótkoterminowe.

W przypadku długoterminowych aktywów finansowych unormowania polskiego prawa bilansowego wskazują na bilansowo-wynikowy sposób odnoszenia skutków wyceny. Wzrost wartości powyżej poziomu ceny nabycia oznacza konieczność tworzenia kapitału z aktualizacji wyceny; zmiany wartości aktywów poniżej ceny nabycia są odnoszone wynikowo (art. 35 ust. 4, ustawy o rachunkowości). Utworzony kapitał na moment sprzedaży aktywów, których dotyczy, zostaje rozwiązany jako korekta wartości księgowej sprzedawanych aktywów.

W przypadku krótkoterminowych aktywów finansowych wszelkie korekty wartości do poziomu wartości godziwej są odzwierciedlane w sposób wynikowy (art. 35 ust. 3, ustawy o rachunkowości).

Co prawda, międzynarodowe prawo bilansowe, podobnie jak polskie, również wskazuje model wartości godziwej jako podstawowy model wyceny aktywów finansowych, jednak podaje nieco odmienne rozwiązania dotyczące sposobu traktowania skutków wyceny. MSR 39 podaje możliwość wyboru przez jednostkę sposobu odnoszenia skutków dokonanej wyceny bilansowej między sposobem wynikowym a bilansowym. Należy podkreślić, że drugi z wymienionych sposobów oznacza odzwierciedlenie wszelkich korekt w kapitale z aktualizacji wyceny, bez względu na to, czy są to korekty powyżej, czy też poniżej ceny nabycia (par. 55, MSR 39). Bilansowe podejście do odzwierciedlania korekt wartości oznacza możliwość prezentacji kapitału z aktualizacji wyceny w wartości dodatniej, albo w wartości ujemnej.

Polskie i międzynarodowe prawo bilansowe różnią się zakresem wykorzystania poszczególnych odmian modelu wartości godziwej, natomiast nie ulega wątpliwości, iż obydwa prawa traktują wartość godziwą jako podstawową kategorię wyceny inwestycji finansowych.

Określanie bilansowej wartości inwestycji niefinansowych może również wykorzystywać wartość godziwą. Niemniej jednak model wartości godziwej nie ma w tym przypadku aż tak „mocnych” uwarunkowań prawnych, jak w przypadku inwestycji finansowych. Prawo międzynarodowe (MSR 40) normuje generalnie wyłącznie zasady wyceny nieruchomości inwestycyjnych, wskazując dla nich model wartości godziwej jako preferowany. Możliwy jest także do zastosowania model kosztu historycznego uregulowany w MSR 16, a więc właściwy dla środków trwałych (par. 56, MSR 40). Należy dodać, iż wybór modelu wyceny nieruchomości inwestycyjnych jest ważny z punktu widzenia polityki bilansowej jednostki gospodarczej. Z unormowań MSR wynika, że pierwotnie wybrany model kosztu historycznego może być w przyszłości (z uwagi na zmianę polityki rachunkowości) zamieniony na model wartości godziwej, natomiast pierwotny wybór modelu wartości godziwej skutkuje koniecznością stosowania go już zawsze, do końca okresu posiadania danej nieruchomości (Kabalski, 2009, s. 59–60). Według MSR 40 bowiem z taką zmianą modelu wyceny nie wiąże się poprawa wiarygodności, czy przydatności informacji.

Polskie prawo bilansowe w odniesieniu do nieruchomości inwestycyjnych oraz wartości niematerialnych i prawnych o charakterze inwestycji wskazuje model wartości godziwej jako jedną z możliwości. Może mieć tu zastosowanie także model kosztu historycznego właściwy dla środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych (art. 28 ust. 1 pkt 1a, ustawy o rachunkowości).

Zastosowanie modelu wartości godziwej do wyceny nieruchomości oraz wartości niematerialnych i prawnych o charakterze inwestycyjnym wiąże się z koniecznością dokonywania korekt wartości na moment wyceny. Korekty te kształtują wynik finansowy jednostki. Na wynikowy sposób odnoszenia skutków wyceny wskazują zarówno unormowania ustawy o rachunkowości, jak i MSR 40.

Dla pozostałych inwestycji niefinansowych model wartości godziwej występuje obok modelu kosztu historycznego; jednostka gospodarcza dokonuje wybo-

ru modelu. Skutki dokonanych na moment wyceny korekt wartości są odnoszone analogicznie, jak w przypadku inwestycji finansowych.

Obok inwestycji (finansowych i niefinansowych) model wartości godziwej może mieć także zastosowanie do wyceny operacyjnych aktywów trwałych, tj. środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych. Możliwość wykorzystania tego modelu wynika wyłącznie z unormowań międzynarodowego prawa bilansowego (MSR 16, MSR 38). Międzynarodowe Standardy Rachunkowości posługują się pojęciem modelu wartości przeszacowanej, który polega na wycenie danego składnika według wartości godziwej, ustalonej na dzień przeszacowania (Messner, 2007, s. 146). Biorąc pod uwagę istotę modelu wartości przeszacowanej można przyjąć, iż jest to pewnego rodzaju odmiana modelu wartości godziwej.

W prawie międzynarodowym model wartości godziwej w odniesieniu do rzeczowych aktywów trwałych oraz wartości niematerialnych jest jednak traktowany wyłącznie jako podejście alternatywne do wyceny bilansowej, wskazując jako wzorcowy – model kosztu historycznego. W przypadku jednak zastosowania modelu wartości godziwej, skutki dokonanych na dzień wyceny odpisów aktualizujących są odnoszone w sposób następujący: przyrost wartości aktualizowanych składników majątku skutkuje utworzeniem kapitału z aktualizacji wyceny; kolejne zmiany wartości są odnoszone albo w kapitał (jako jego zmniejszenie lub zwiększenie), albo – w przypadku „wykorzystania” już całego kapitału – w wynik finansowy (par. 39–40, MSR 16).

W przypadku polskiego prawa bilansowego, nie dopuszcza ono modelu wartości godziwej do wyceny środków trwałych, czy też wartości niematerialnych i prawnych. Obowiązującym modelem jest w tym zakresie model kosztu historycznego.

4. Istota wartości godziwej

Wartość godziwa została zdefiniowana w podobny sposób zarówno w ustawie o rachunkowości, jak i w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej.

Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane (wykonane) na warunkach transakcji rynkowej, między zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami (art. 28 pkt 6 Ustawy o rachunkowości; § 6 MSR 2, § 11 MSR 32, § 8 MSR 39).

Według MSSF wartość godziwa oznacza kwotę, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie zaspokojone, między zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji².

² Taką definicję wartości godziwej wskazuje MSSF 1, MSR 2, MSR 16, MSR 38, MSR 40. Bardzo zbliżoną definicję wartości godziwej podaje MSR 39.

Wartość godziwa odzwierciedla jakość kredytową danego dobra, ustaloną na moment wyceny. Jest to kwota hipotetyczna, którą podmiot otrzymałby lub zapłaciłby w wyniku transakcji, jaka realnie mogłaby wystąpić w dniu przeprowadzenia wyceny. Możliwość wystąpienia transakcji odnosi się ogólnie do warunków obowiązujących w dniu wyceny, a nie tylko do podmiotu dokonującego wyceny. Polskie prawo bilansowe wskazuje na charakter tej transakcji – transakcja rynkowa. Ta niewątpliwie ważna cecha wskazuje na brak zależności między stronami. Międzynarodowe prawo bilansowe nie wspomina o „rynkowej” transakcji. Wskazuje natomiast, że wartość godziwa wynika z zawartej transakcji (bezpśrednio)³ między stronami. O wiarygodności zawartej transakcji decyduje również charakter stron: zainteresowane, dobrze poinformowane, czyli dysponujące odpowiednią wiedzą na temat przedmiotu transakcji, warunków rynkowych itp. Wartość godziwa nie może być ustalona na podstawie transakcji niedobrowolnej, wymuszonej.

5. Wartość rynkowa jako podstawa wartości godziwej

Najlepszą podstawą wyznaczenia wartości godziwej jest cena notowana na aktywnym rynku. W myśl uregulowań MSSF, aktywnym rynkiem jest taki, który spełnia jednocześnie trzy warunki (§ 6, MSR 36):

- pozycje będące przedmiotem obrotu na rynku są jednorodne,
- zazwyczaj w dowolnym momencie można znaleźć zainteresowanych nabywców i sprzedawców,
- ceny są publicznie dostępne.

Ceny ustalane na aktywnym rynku są łatwo i regularnie dostępne z giełdy, od dealera, brokera, grupy branżowej, instytucji usługowej lub uprawnionej do wydawania regulacji. Ceny te reprezentują aktualne i regularnie występujące na rynku transakcje zawierane bezpośrednio między stronami.

Istnienie publikowanych cen z aktywnego rynku jest najlepszym określeniem wartości godziwej danego składnika aktywów czy zobowiązań. Wartość godziwa wyznaczona na poziomie ceny rynkowej oznacza cenę, po której na moment wyceny zostałaby zawarta transakcja na składniku majątku na najbardziej korzystnym aktywnym rynku, do którego jednostka ma natychmiastowy dostęp. Cenę rynkową stanowią najczęściej (Adamkiewicz, Suder, 2009):

- bieżąca cena zakupu (w odniesieniu do posiadanych aktywów, emitowanych zobowiązań) lub
- bieżąca cena sprzedaży (dla nabytych aktywów).

³ Na bezpośrednio zawartą transakcję wskazuje definicja wartości godziwej w MSR 32 i 39.

Jeśli jednostka posiada aktywa i zobowiązania, których ekspozycja na ryzyko rynkowe znoszą się wzajemnie, może stosować średnie ceny rynkowe jako podstawę określenia wartości godziwej (MSR 39, OS 72).

Ceny rynkowe stanowią najpewniejszy wyraz wartości godziwej, ponieważ:

- są uzgadniane między dobrze poinformowanymi i zamierzającymi zawrzeć transakcję stronami – kupującym i sprzedającym,
- zapewniają jednolitą wycenę przez różne jednostki,
- nie zależą od czynników subiektywnych, specyficznych dla danej jednostki.

Międzynarodowe prawo bilansowe podkreśla, że istnienie aktywnego rynku zobowiązuje jednostkę do wykorzystania ceny rynkowej jako wyznacznika godziwej wartości nawet wtedy, gdy jednostka uważa, iż inne metody szacowania wartości godziwej byłyby bardziej odpowiednie (Jaruga 2005, s. 54). Jedynie tak określona wartość godziwa daje bowiem rzetelne i prawdziwe informacje o posiadanym majątku, wskazując jego aktualną, obiektywną, bo płynącą z rynku, wartość.

Jak wiarygodnie określić wartość godziwą tych składników, na które aktywny rynek nie istnieje? Standardy międzynarodowe wskazują na konieczność jej szacowania. Nie podają przy tym konkretnych szczegółowych rozwiązań, wskazują jedynie przykładowe techniki. Należą do nich (MSR 39, OS 74, MSR 40 § 46):

- ❖ wykorzystanie ostatnich transakcji rynkowych przeprowadzonych bezpośrednio między dobrze poinformowanymi, zainteresowanymi stronami; wartością godziwą będzie cena ostatnio zawartej transakcji (najbardziej aktualnej) aż do wystąpienia zmiany istotnych warunków ekonomicznych po dniu zawarcia tej ostatniej transakcji (MSR 39, OS 71–72),
- ❖ odniesienie do bieżącej wartości rynkowej podobnego składnika,
- ❖ wykorzystanie niedawnych cen z mniej aktywnego rynku (z uwzględnieniem korekt wynikających ze zmiany warunków ekonomicznych),
- ❖ analiza zdyskontowanych przepływów pieniężnych,
- ❖ modele wyceny opcji.

W myśl unormowań MSR 39, jeżeli jednak istnieje technika wyceny powszechnie stosowana i wykazano, że technika ta dostarcza wiarygodnych oszacowań wartości danego składnika majątku, jednostki gospodarcze powinny stosować tę właśnie technikę.

Generalnie, wartość godziwa powinna być szacowana na podstawie rezultatów osiągniętych w wyniku zastosowania takiej techniki wyceny, która w maksymalnym stopniu wykorzystuje dane rynkowe, a w minimalnym stopniu polega na subiektywnych danych specyficznych dla jednostki. Prawidłowa technika szacowania wartości godziwej powinna opierać się na jednym czynniku lub więcej, wśród których można wyróżnić (OS 82, MSR 39):

- wartość pieniądza w czasie,
- ryzyko kredytowe,
- kursy wymiany walut,
- ceny dóbr,
- ceny instrumentów kapitałowych,
- zmienność cen,
- ryzyko przedpłaty i żądania spłaty,
- koszty obsługi składnika aktywów lub zobowiązania finansowego.

Celem stosowania techniki wyceny jest wyznaczenie ceny transakcji, jaka obowiązywałaby w bezpośredniej transakcji wymiany w zwykłych okolicznościach. Technika szacowania wartości godziwej powinna być więc tak dobrana, aby rozsądnie odzwierciedlała, jak rynek (gdyby istniał) mógłby wycenić dany składnik majątku. Technika wyceny powinna (OS 76, MSR 39):

- uwzględniać wszystkie czynniki, które byłyby rozważane przez uczestników rynku przy wyznaczaniu ceny,
- być zgodna z najlepszymi ekonomicznymi metodologiami wyceny instrumentów finansowych oraz
- być okresowo testowana pod względem aktualności zastosowanych cen.

6. Wartość godziwa a nadrzędne zasady rachunkowości

Wykorzystanie modelu opartego na wartości godziwej wskazuje na cenę rynkową jako optymalny wyraz wartości godziwej. Niemniej jednak daje możliwość stosowanie tego modelu także w odniesieniu do składników majątku, dla których nie istnieje cena rynkowa.

Przytoczone wyżej uregulowania wskazują, że prawo bilansowe dopuszcza bardzo indywidualne, subiektywne podejście do wyznaczania wartości godziwej nabywanego składnika aktywów lub zaciąganego zobowiązania. Subiektywne podejście do szacowania wartości godziwej oznacza jednak, iż wartość ta może być kategorią obciążoną pewnym błędem. Konkretnie ustalona wartość godziwa zależy od informacji płynących z rynku, posiadanych przez podmiot w dniu wyceny, jak również z zastosowanej metodologii. Poza tym zakres informacji dostępnych dla podmiotu w dniu wyceny niekoniecznie za każdym razem jest taki sam. Czy zatem wartość godziwa oszacowana na podstawie wybranej techniki zaprezentuje wiarygodnie i rzetelnie informację o stanie majątku? Czy tak określona wartość jest zgodna z wszystkimi kanonami (zasadami) rachunkowości?

Naczelna zasada rachunkowości – jasnego, rzetelnego i bezstronnego obrazu sytuacji finansowej i majątkowej jednostki (ang. *true and fair view*) – zobowiązuje do wiernego, wiarygodnego, neutralnego prezentowania informacji o majątku podmiotu gospodarczego, elementach kształtujących wynik finansowy.

Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi MSSF, aby informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym były wiarygodne, muszą wiernie odzwierciedlać transakcje i inne zdarzenia, które starają się to czynić lub czego można od nich zasadnie oczekiwać (MSSF 2007 § 33, *Założenia Koncepcyjne*). Zgodnie z tą zasadą, wszystkie zdarzenia powinny być ujmowane w rachunkowości na podstawie obiektywnych faktów. Wiernie odzwierciedlenie zdarzeń gospodarczych obejmuje także konieczność dokonania wyceny składników majątku będących przedmiotem transakcji. W przypadku modelu wykorzystującego wartość godziwą wierny, a więc też rzetelny obraz majątku dostarcza z pewnością wartość godziwa wyznaczona na podstawie ceny rynkowej, natomiast wartość godziwa szacowana

na podstawie dowolnie wybranej techniki wyceny nie do końca gwarantuje zachowanie wiernego obrazu majątku.

Możliwość zastosowania różnych, właściwych z punktu widzenia podmiotu dokonującego wyceny, a więc subiektywnie dobranych technik sprawia, że informacje o stanie majątku przestają mieć uniwersalny i obiektywny charakter. Co prawda, międzynarodowe prawo bilansowe uwzględnia istnienie ryzyka, że większość informacji finansowych nie dość wiernie odzwierciedla to, co starają się przedstawiać. Zachwianie zasady wierności informacji wynika z trudności związanych zarówno z identyfikacją transakcji, jak i z opracowaniem i stosowaniem odpowiednich zasad wyceny i prezentacji, które służą przekazaniu informacji odpowiadających tym transakcjom i zdarzeniom (MSSF 2007 § 34, *Założenia Konceptyjne*). Czy przyjęcie przez prawo bilansowe „tezy”, że większość informacji finansowych nie dość wiernie odzwierciedla rzeczywisty stan majątku nie oznacza sprzeczności z istotą zasady *true and fair view*?

Wiernie odzwierciedlenie wiąże się z wiarygodnością informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Według MSSF: „*informacje są wiarygodne, jeśli nie zawierają istotnych błędów i są bezstronne, oraz gdy użytkownicy mogą być pewni, że wiernie odzwierciedlają to, co starają się odzwierciedlać lub czego odzwierciedlenia można by od nich zasadnie oczekiwać*” (MSSF 2007 § 31, *Założenia Konceptyjne*). Wycena składników majątku opiera się w wielu wypadkach na wartościach szacowanych. Dotyczy to stosowania modelu wartości godziwej w razie braku danych o cenie rynkowej wycenianego składnika aktywów. Trudności wynikające z konieczności szacowania wartości godziwej (w przypadku braku aktywnego rynku na dane dobro) powodują zachwianie „wiernego obrazu”.

Przy braku wskazania jasnych, ogólnie możliwych do zastosowania technik szacowania wartości godziwej w danych warunkach, lepszym rozwiązaniem wydaje się zastosowanie modelu kosztu historycznego. Tego typu „zastrzeżenia” uprzedzają założenia konceptyjne MSSF stanowiąc, iż stosowanie rozsądnych oszacowań to zasadniczy element procesu sporządzania sprawozdań finansowych i nie podważa ono wiarygodności tych sprawozdań. Wyrażenie „rozsądne oszacowania” jest jednak na tyle płynne, że trudno jest wskazać granicę, poza którą dokonane szacowanie wartości oznaczałoby nieprzestrzeganie cech wiarygodności informacji. Czy zatem lepszym rozwiązaniem jest zastosowanie wartości godziwej na podstawie subiektywnie, indywidualnie przyjętych technik, czy też wykorzystanie wiarygodnej informacji opartej na cenie nabycia danego składnika majątku?

Wiarygodność informacji oznacza także ich bezstronność, czyli neutralność. „*Sprawozdanie finansowe nie jest bezstronne, jeżeli poprzez dobór lub sposób prezentacji informacji wywiera wpływ na podejmowanie decyzji lub formułowanie ocen, w celu osiągnięcia wcześniej zaplanowanych rezultatów bądź innych skutków*” (MSSF 2007 § 36, *Założenia Konceptyjne*). Wykorzystanie technik szacowania wartości godziwej, dobieranie ich generalnie na podstawie cech subiektywnie uznanych przez podmiot za właściwe, może prowadzić do zniekształcenia informacji, a przez to może prowadzić do utraty ich wiarygodności i neutralności.

Czy zatem szacowanie wartości godziwej nie powinno ustąpić możliwej do wskazania wartości po koszcie historycznym? Czy to nie będzie bardziej wiarygodna wartość, obciążona mniejszym błędem?

Bezstronność i wiarygodność informacji opisuje także zasada ostrożnej wyceny, zalecająca rozważę „*przy stosowaniu subiektywnych ocen potrzebnych do dokonywania oszacowań w warunkach niepewności tak, aby aktywa i przychody nie zostały zawyżone, zaś zobowiązania lub koszty – zaniżone*” (MSSF 2007 § 37, *Założenia Konceptyjne*).

Co prawda, prawo bilansowe zmierza w kierunku zastępowania modelu kosztu historycznego wartością godziwą, ale w przypadku braku aktywnego rynku, czy też braku jednoznacznych wskazań metod jej wyznaczania, pojawia się problem ze ścisłym przestrzeganiem nadrzędnych zasad rachunkowości.

Rosnące znaczenie wartości godziwej pociąga za sobą poważne konsekwencje dla podmiotów gospodarczych i ich polityki bilansowej z punktu widzenia zastosowania zasady jasnego, rzetelnego i bezstronnego obrazu majątku i sytuacji finansowej. W przypadku wykorzystywania indywidualnie dobranych technik szacowania wartości godziwej, od wiarygodności tak wyznaczonej wartości godziwej będzie zależeć jakość informacji prezentowanych przez rachunkowość.

7. Podsumowanie

Zmieniające się prawo bilansowe uznaje w coraz szerszym zakresie wartość godziwą za podstawową kategorię wyceny wielu grup majątku. Tym samym możliwości wyceny na podstawie kosztu historycznego (ceny nabycia, koszt wytworzenia) zostają znacznie ograniczone. Model wartości godziwej znajduje zastosowanie w szczególności w odniesieniu do aktywów finansowych; dla tej grupy majątku traktowany jest jako podstawowy model wyceny. Poza tym model ten znajduje również zastosowanie (często jako alternatywa dla modelu kosztu historycznego) w wycenie bilansowej inwestycji niefinansowych oraz operacyjnych aktywów trwałych. Dokonywane na dzień wyceny korekty wartości do poziomu wartości godziwej skutkują koniecznością tworzenia kapitału z aktualizacji wyceny lub są wprost odnoszone na wynik finansowy jednostki. Skutki korekt wartości wpływają więc na informacje prezentowane w sprawozdaniu finansowym.

Rozszerzenie stosowania modeli wyceny opartych na wartości godziwej powoduje niewątpliwie możliwość kreowania własnej polityki bilansowej podmiotu. Może też jednak prowadzić do zniekształcenia informacji, uznania ich za mniej wiarygodne. Z kolei z wiarygodności wartości godziwej będzie wynikać jakość sprawozdań finansowych. Z pewnością wartość godziwa ustalona na podstawie notowań aktywnego rynku będzie wiarygodnie odzwierciedlała stan majątku. W przypadku wartości godziwej szacowanej na podstawie przyjętych technik wyceny rzetelność, wiarygodność, bezstronność prezentowanych informacji może być poważnie zakłócona.

Literatura

- Adamkiewicz Z., Suder J. (2009), *Kryzys na rynkach finansowych a wycena instrumentów finansowych*, „Rachunkowość” nr 2.
- Jaruga A.A., Frenzel M., Ignatowski R., Kabalski P. (2006), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, SKwP, Warszawa.
- Jaruga A. [red.] (2005), *Jednostkowe sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości MSSF/MSR*, SKwP, Warszawa.
- Kabalski (2009), *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, SKwP, Warszawa.
- Messner Z. (red.), (2007), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. Nr 149, poz. 1674, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości. Tekst jednolity: Dz.U. Nr 152/2009, poz. 1223.
- Walińska E. (2008), *Ramy konceptualne Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] Walińska E. [red.], *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, Oficyna A.Wolters Kluwer business, Warszawa.

Streszczenie

Polskie i międzynarodowe prawo bilansowe wykorzystuje dwa modele wyceny: model kosztu historycznego, oraz model wartości godziwej. Wartością godziwą jest generalnie oszacowana wartość rynkowa, choć niekoniecznie. Wartość godziwa może opierać się na cenie rynkowej, ale nie przyjmuje jej na ślepo jako wyznacznika rynkowej wartości. W przypadku rynku nieaktywnego lub nieefektywnego, wartość godziwą można zastąpić innymi miernikami, jak wartość użytkowa, wartość odtworzeniowa, wartość bieżąca netto. Koncepcję wartości godziwej można porównać z koncepcją rzetelnej prezentacji. Rzetelność prezentacji opiera się na sprawozdaniach finansowych wykorzystujących koszt historyczny. Rzetelna prezentacja informacji opiera się więc nie tyle na rzetelnych wartościach godziwych, co na wartościach możliwych do przyjęcia w danych okolicznościach.

Summary

Fair value as a measurement category

Polish and international accounting regulations provide for two models of assets valuation. The first one is the historical cost model, and the second is the fair value model. Fair value is an accountant's estimate of market value which is usually, but not necessarily, equivalent to market price. Fair value determination is based on market price, but it is not restricted to a blind acceptance of market price as a measure of market value. In an inactive or inefficient market, other indirect measures of value, such as value-in-use, replacement value or net present value, may be resorted to. The fair value concept is connected with the fair presentation/true and fair view concept. Since this is based on financial statements using historical cost, the fair in fair presentation is not fair value so much as values which are reasonable under the circumstances.